

УДК 336.7(075.8)

Іваницька О.В.

канд. економ. наук,

Національний технічний університет України «КПІ»

ВПЛИВ БАНКІВСЬКИХ СТАНДАРТІВ БАЗЕЛЬ III НА РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

EFFECT OF BANKING BASEL III STANDARTS ON THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE BUSINESS UKRAINE

Розглянуто нові світові банківські стандарти Базель III. Виписано основні положення стандартів капіталу і ліквідності згідно Базель III та проведено порівняння сучасного стану деяких американських і європейських банків з цими положеннями. Визначено невідповідність більшості українських банків новим банківським стандартам Базель III. Наведено результати стрес-тестів деяких європейських банків представлених в Україні. Проаналізовано вплив майбутніх змін на фінансування банками інноваційної діяльності в Україні. Визначено необхідність для українських банків в більш ретельному управлінні рентабельністю та вдосконаленню методик відбору і зниженню рівня ризику за портфелем, оскільки у банків при необхідності докапіталізації підвищується сприйнятливість до кредитних і ринкових ризиків. Розглянуто інструменти банківської системи ризик-менеджменту. Окреслено напрями розвитку інноваційного підприємництва України, сформовано базис для подальшого розвитку реального сектора економіки, орієнтованого на інноваційну діяльність.

Рассмотрены новые мировые банковские стандарты Базель III. Выписаны основные положения стандартов капитала и ликвидности согласно Базель III и проведено сравнение современного состояния некоторых американских и европейских банков с этими положениями. Определено несоответствие большинства украинских банков новым банковским стандартам Базель III. Приведены результаты стресс-тестов некоторых европейских банков представленных в Украине. Проанализировано влияние будущих изменений на финансирование банками инновационной деятельности в Украине. Определена необходимость для украинских банков в более тщательном управлении рентабельностью, совершенствованию методик отбора и снижению уровня риска по портфелю, поскольку у банков при необходимости докапитализации повышается восприимчивость к кредитным и рыночным рискам. Рассмотрены инструменты банковской системы риск-менеджмента. Определены направления развития инновационного предпринимательства Украины, сформирован базис для дальнейшего развития реального сектора экономики, ориентированного на инновационную деятельность.

The new Basel 3 banking standards are examined in this article. Main provisions of capital and liquidity standards under Basel III are written out. Comparison the current state of some U.S. and European Banks with these provisions are made. Discrepancy between of most Ukrainian banks and Basel III banking standards are defined. The results of stress tests of some European banks operating in Ukraine are defined. Impact of future changes to the financing banks the innovation in Ukraine are analyzed. Necessity for Ukrainian banks to more carefully manage profitability and improving methods of selection are defined, also necessary to reduce

portfolio risk because banks if necessary additional capitalization increased susceptibility to credit and market risks. Instruments of banking risk management are examined. Directions of development of innovative entrepreneurship Ukraine are delineated. Basis for further development of the real sector of the economy based on innovation are determined

Ключові слова: Базель III, капітал, інноваційна діяльність, докапіталізація, ризик-менеджмент.

Вступ. Фінансування банком інвестиційного проекту відіграє важливу роль. Фінансування інноваційних проектів з позикових коштів є ризикованою процедурою для компаній, бо незалежно від факту отримання або неотримання в результаті нововведення додаткових прибутків, кредит доведеться повертати, при цьому виплачувати також відсотки. Але при достатній кредитоспроможності підприємства, а також при наявності комерційної перспективи проектів інновацій, для реалізації яких береться кредит, мобілізація позикових коштів може бути здійснена більш швидкими темпами, ніж розміщення на ринку нових акцій або пошук співзасновників. Довгострокові кредити мають три основні переваги перед публічним розміщенням цінних паперів: швидкість отримання коштів, гнучкість і низькі витрати. На даний час, українські банки активно кредитують інвестиційні проекти підприємств, проте терміни кредитів значно менше, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою. Вони коливаються в інтервалі від 3 до 8 (в поодиноких випадках д – до 10) років.

Теоретичні засади інноваційної діяльності та рекомендації щодо формування системи її фінансового забезпечення розроблялися у наукових працях: Й. Шумпетера, М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва, С. Кузнеця, С. Малихіної, В. Хартмана, Р. Фатхутдинова, В. Шелепова та інших. Провідними вітчизняними дослідниками у вирішенні згаданої проблеми є: І. Алексєєв, О. Алимов, Ю. Бажал, О. Барановський, П. Беленький, Є. Бойко, О. Василь, В. Васюренко, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Кваснюк, В. Корнєєв, Н. Костіна, О. Кузьмін, О. Лапко, С. Львовчкін, І. Луніна, І. Лютий, С. Онишко, А. Пересада, А. Поддєрьогін, В. Федосов, Л. Федулова, Д. Черваньов, А. Чухно, Н. Чухрай, Л. Шабліста, С. Юрій та інші.

Слід звернути увагу на той факт, що, оскільки банки є незалежними кредиторами проектів, тобто приймають рішення про фінансування виключно з об'єктивних міркувань, то виявлення критеріїв інвестиційних проектів, найбільш важливих для банків, дозволить вказати і найбільш істотні характеристики проектів з точки зору ймовірності успіхів або невдач їхньої реалізації. Це дуже важливо для інвесторів, бо вкладення мають венчурний характер.

Управління кредитним портфелем банку є найбільш значимим компонентом у банківському менеджменті, оскільки впливає на надійність, прибутковість і ліквідність банку. Фінансові інститути можуть створювати власні внутрішні рейтингові системи для оцінки кредитоспроможності клієнтів. Од-

нак, для формування уявлення про реальний рівень кредитоспроможності, банкам слід вишукувати інноваційні інструменти, оскільки викривлення фінансової інформації, опортунізм інсайдерів та контрагентів збільшують операційні ризики банку, що в кінцевому підсумку негативно позначається на його надійності. Вдосконалення системи управління якістю активів банку стає пріоритетним завданням і в зв'язку з введенням угоди Базель III.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення впливу банківських стандартів Базель III на фінансування розвитку інноваційного підприємництва України. До наукових завдань у роботі віднесено формування напрямків розвитку інноваційного підприємництва України відповідно до нових змін.

Методологія. Для досягнення поставленої мети дослідження використано такі методи: аналізу і синтезу, наукової абстракції, історичний та логічний підходи, структурно-функціонального порівняння, аналогій, експертних оцінок, економічного моделювання, математичної статистики та графічної інтерпретації.

Результати дослідження. Впровадження нових принципів банківського регулювання Базель III розпочалось з представлення проекту керівному Комітету Ради з фінансової стабільності, а потім ратифікований G20 в Сеулі. В угоді передбачається збереження мінімальної вимоги для загальних активів на рівні 8% від ризикованих активів, але при цьому підвищується рівень капіталу першого порядку (так званий Core Tier1) з 2 до 4,5%, а також Tier1 (задовільна якість активів та субординація зобов'язань) – з 4 до 6%. Згідно Базелю III, від банків вимагається формування спеціального буферного капіталу у «важкі часи». Враховуючи пропонований антициклічний буфер в 2,5 %, загальний рівень капіталу за часи кредитних бумів зростає до 13%. Зараз цей показник становить 8%. Вступ документа в силу буде відбуватися поступово: з 1 січня 2013 до 1 січня 2019 рр [1].

Нові правила покликані підвищити якість, стійкість і прозорість бази капіталу – суми банківського капіталу першого порядку і прийняттого капіталу другого порядку, а також збільшити частку покритих ризиків в структурі капіталу. Основні положення пропозицій Базель III зведено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні положення стандартів капіталу і ліквідності згідно Базель III

Регулятивний елемент	Пропонована вимога
Більш висока вимога до мінімального розміру капіталу першого порядку	Коефіцієнт достатності капіталу першого порядку збільшується з 4 до 6%. Коефіцієнт буде встановлений на рівні в 4,5% з 1.01.2013 р., 5,5% з 1.01.2014 і 6% з 1.01.2015р. Перевага звичайного власного капіталу досягне 82,3% від капіталу першого порядку, включаючи буфер консервації капіталу
Новий буфер консервації капіталу	Призначений для покриття збитків, що виникають в періоди фінансової та економічної напруги. Банки будуть зобов'язані

	підтримувати буфер консервації капіталу на рівні 2,5% для того, щоб витримати майбутні періоди напруги, шляхом доведення сумарної вимоги до звичайного власного капіталу до 7% (4,5% - звичайний власний капітал і 2,5% - буфер консервації капіталу). Буфер консервації капіталу повинен співвідноситися виключно зі звичайним власним капіталом. Банки, які не матимуть буфер консервації капіталу, будуть обмежені у виплатах дивідендів і бонусів та зворотному викупі акцій
Контрциклічний буфер капіталу (countercyclical buffer)	Контрциклічний буфер капіталу в рамках 0-2,5% від звичайного власного капіталу або іншого капіталу, здатного повністю покрити збитки, буде імплементовано з урахуванням національних чинників. У разі введення його в обіг, буде розширюватися буфер консервації
Більш висока вимога до мінімального розміру звичайного власного капіталу першого порядку	Вимога до звичайного власного капіталу першого порядку збільшується з 2% до 4,5%. Коефіцієнт буде встановлений на рівні в 3,5% з 1.01.2013 р., 4% з 1.01.2014 і 4,5% з 1.01.2015р.
Стандарт ліквідності	Коефіцієнт короткострокової ліквідності (LCR або Liquidity Coverage Ratio) для забезпечення достатньо високого рівня ліквідності ресурсів, необхідних для виживання протягом одного місяця при розвитку ситуації за стресовим сценарієм. Вводиться з 1.01.2015 р. Коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR або Net Stable Funding Ratio) призначений для підвищення еластичності на довгострокову перспективу за допомогою створення додаткових стимулів для банків фінансувати свою діяльність з більш стабільних джерел на постійній структурній основі. Додаткова система моніторингу ліквідності здійснюється за не погодженими термінами, концентрації фінансування і ліквідних необтяжених активів
Відношення капіталу до позикових коштів	Додатковий 3% не заснований на ризику коефіцієнт капіталу до позикових коштів, призначений для підтримки вищевказаних заходів. Введення в дію передбачено протягом 2013-2017 рр..
Мінімальний рівень сукупного коефіцієнту достатності капіталу	Залишається на рівні в 8%. Додавання буфера консервації капіталу збільшує сукупну суму капіталу яким повинен володіти банк до 10,5% від зважених за ризиком активів, 8,5% з якого повинен становити капітал першого порядку. Інструменти капіталу другого порядку стануть збалансованими, капітал третього порядку буде поступово ліквідовано

Джерело: складено на основі [2-5]

Отже, управління якістю активів банку стає головним завданням для комерційних банків, при цьому важливою умовою є забезпечення прибутковості, оскільки нарощування резервних фондів зажадає від банку збільшення прибутковості по операціях.

Дослідження, проведене на прикладі американських і європейських банків, показало, що 90% опитуваних банків після кризи втратили максимум 24% на ризикованих кредитах, в той час як близько 79% втрат припали на ринкові ризики. Зараз внутрішні моделі банків показують, що в той час як капітал, необхідний для боротьби з ринковим ризиком, складає менше 30%, ще 40% складають кошти на боротьбу з кредитними ризиками, і в середньому це занадто багато. За даними аналізу Keefe, Bruyette & Woods, проведеного на моделях, що вимірюють дистанцію між поточним регулятивним капіталом і очікуваними вимогами до капіталу, в Італії у 2012 р. прогнозується необхідність вливання капіталу в розмірі 48900000000 євро для банку Intesa Sanpaolo, 46300000000 - для Monte dei Paschi, 40600000000 - для Unicredit, 3 млрд - для Banco Popolare, до всього лише 450 млн для Ubi і 32 млн - для Credem [5].

Щодо українських банків, тільки деякі з них (Укрсоцбанк, Форум) відповідають стандартам Базель II. Отже, можливості фінансування інноваційної діяльності в Україні у відповідності зі стандартами Базель III мають поки що тільки іноземні банки представлені в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

**Результати стрес-тестів деяких європейських банків
представлених в Україні [1]**

Банк	Рівень капіталізації (Tier 1) на поч. 2010 р.,%	Капіталізація на кінець 2011 р., %		
		Базовий сценарій	Песимістичний сценарій	Додатковий суверенний шок
OTP Bank (Угорщина)	13,8	18	16,8	16,2
PKO Bank Polski (Польща)	13,3	16,5	15,7	15,4
Deutsche Bank (Німеччина)	12,6	13,2	10,3	9,7
SEB (Швеція)	12,4	11,8	10,7	10,3
Alpha Bank (Греція)	11,6	12,3	10,9	8,2
EFG Eurobank (Греція)	11,2	11,7	10,2	8,2

Ті банки, які мають потребу в більшій докапіталізації, будуть змушені суттєво скорочувати виплати дивідендів протягом кількох років або фінансувати збільшення капіталу за рахунок акціонерів. Малоймовірно, що останні, які випробували зниження прибутковості через різке зниження рентабельності в ході фінансової кризи і рецесії, будуть готові погодитися зі зниженням дивідендів. Виходячи з цього, у банків залишається єдиний гарантований важіль управління рентабельністю – скорочення витрат, зокрема, організаційних витрат, які можуть бути скорочені за рахунок зниження обсягу «живої праці» і за рахунок збільшення частки електронного банкінгу. Розвиток нових технологій вимагає й управління кредитним портфелем. Використання внутрішніх рейтингових систем в банках має бути орієнтоване на вдосконалення методик відбору і на зниження рівня ризику за портфелем, оскільки у банків, зважаючи

на необхідність докапіталізації, підвищується сприйнятливість як до кредитних ризиків, так і до ринкових ризиків.

Коректний вибір позичальника з групи потенційних є основним завданням при формуванні кредитного портфеля банку. Існуючі механізми оцінки ризиків кредитоспроможності використовують формалізовані схеми і групи методик експертних оцінок. Досвід кризи 2008 р. показав неспроможність цих методик в оцінці дійсного рівня ризику по клієнтам: ризики, які диктував банкам, виявилися набагато ширше прогнозованих за рахунок кумуляції, що поставило під загрозу функціонування національної банківської системи в цілому.

Сучасні банківські системи ризик-менеджменту орієнтовані на облік, аналіз і прогнозування наступних типів ризиків наступними інструментами (рис. 1):

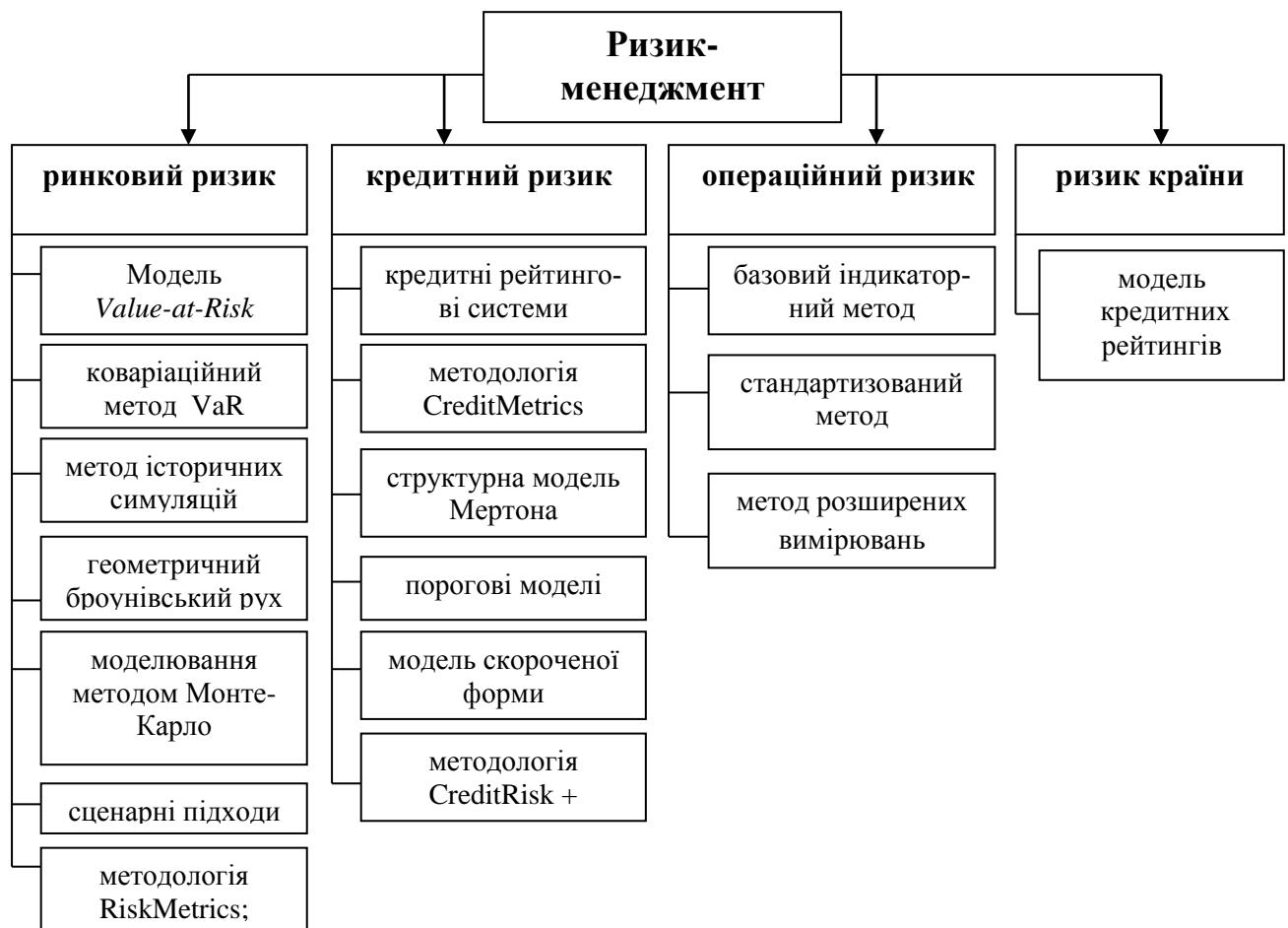

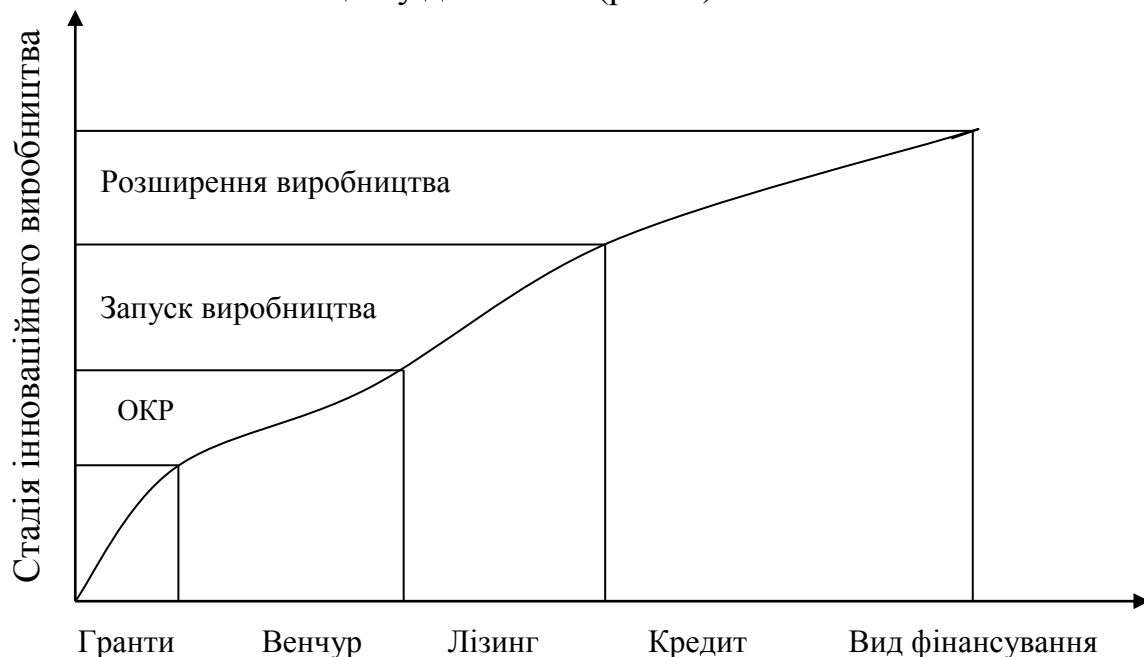
Рис. 1. Інструменти банківської системи ризик-менеджменту

Завданням банків найближчим часом може стати система вибору найменш ризикованого об'єкта з числа інноваційно-орієнтованих підприємств. Для банку така система – це система вибору об'єкта для кредитування. При розгляді заявки на кредит, слід оцінювати як підприємства, так і власні ризи-

ки. Перед банками стає складна проблема: занижувати вимоги до рівня фінансового стану позичальників – підвищувати свої ризики, але підтримувати національних виробників, або підвищувати вимоги, знижуючи ризики і працювати з більш сильними іноземними партнерами, проте ставити під загрозу дефіциту ліквідності вітчизняних виробників.

Забезпечення потоку доходу банків може йти в розріз із стратегією інноваційного розвитку української економіки, тому відкриття ринків, в остаточному підсумку, ставить у не вигідне становище національних виробників. Але саме вітчизняні виробники формують основну податкову базу, яка є джерелом поповнення бюджету. Таким чином, запланований до 2013 р. [6] ВВП може бути забезпечений тільки при наявності релевантної податкової бази. При втраті конкурентоспроможності національними виробниками, в світлі вступу до СОТ, податкова база буде скорочуватися (у результаті вимивання національних виробників з ринку). З цих позицій, перед державою стає нове завдання інституційного моделювання результативної взаємодії держави, банків і українських виробників в напрямку забезпечення сприятливих умов для інноваційної трансформації національного виробництва.

Державна підтримка необхідна в прямій або опосередкованій формі, оскільки для розвитку бізнесу взагалі та інноваційного зокрема, необхідна ефективна інституційна матриця, що дозволяє компаніям функціонувати з достатньою нормою прибутку. Держава може підтримувати безпосередньо компанії, а може давати преференції їх контрагентам – банкам, страховим компаніям, лізинговим компаніям, тощо. Це дозволить збільшити виробництво ВВП і сформувати базис для подальшого розвитку реального сектора економіки, орієнтованого на інноваційну діяльність (рис. 2).

Рис. 2. Розвиток інноваційної діяльності

Інноваційний бізнес слід підтримувати, починаючи з етапу запуску виробництва. На цьому етапі держава може здійснювати субсидування першого внеску. Далі, в рамках отримання кредиту, держава може використовувати податкові інструменти для стимулювання контрагентів інноваційних компаній.

Висновки. Введення в дію угоди Базель III стає для українських банків певним новим етапом розвитку. З одного боку, це має підвищити якість, стійкість і прозорість бази капіталу а також збільшити частку покритих ризиків в структурі капіталу. З іншого боку це значно звужить можливості фінансування, зокрема інноваційного підприємництва. Тому це є вагомою підставою для активізації державних програм щодо підтримки усіх задіяних сторін в інноваційній діяльності.

Наукова новизна отриманих у дослідженні результатів полягає у визначенні напрямів для подальшого розвитку реального сектора економіки України, орієнтованого на інноваційну діяльність з урахуванням норм і стандартів Базель III. Отримані результати можуть бути використано у подальших дослідженнях щодо розвитку інноваційного підприємництва України.

Література:

1. Капитальные реформы Базеля / Украинский деловой журнал «Эксперт» від 22.11.2012 // [Електроний ресурс] — Режим доступу: <http://www.expert.ua/articles/9/0/8236/>
2. Базель III — новые стандарты капитала и ликвидности / Проект World Business Law від 02.06.2011 // [Електроний ресурс] — Режим доступу: <http://www.worldbiz.ru/analytics/detail.php?ID=1505>
3. Шелепов В.Г. Роль новых стандартов банковской надежности в обеспечении развития российских компаний инновационного типа/ В. Г. Шелепов // TERRA ECONOMICUS – 2012. – т. 10 – № 1-3, С. 46-50.
4. Малыхина С.И. Новые стандарты Базель III – перспективы внедрения / С.И. Малыхина // Вестник Ассоциации белорусских банков. — 2011. — № 45. — С. 9—14.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system / Bank for International Settlements, December 2010 (rev. June 2011) // [Електроний ресурс] — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>